

סימן יט : בענין הצעת חוק הגרושין.*

א.

מע"כ הדר"ג שליט"א יוצא מתוך נקודת הנחה, להבטיח שזה ודאי שאין החוק צריך להקיף אלא את אלה שיהיה בהם מצד הדין חיוב ברור לכפיה בשוטים וכיו"ב, וכאזוהרת התוס' ריש המדיר. וזה אפשר להבטיח בנוסח החוק. אלא שמעכתרי"ה מעלה את החשש שמא ביי"ד שהוציא את הפסק-דין הראשון טעה, והבעל יתן את הגט רק מצד פחד העונש ויהיה גט מעושה שלא כדין, שהוא פסול.

כונתו לא נתבררה לי שפיר, אם הכונה שיטעו ויחייבו לגרש כשאין על הבעל חובה לגרש בכלל מצד הדין, או שיטעו (או ינסחו את הפס"ד בנוסח העלול להטעות את הבעל) לחייב כפיה בשוטים ומאסר, בזמן שמצד הדין אין בו אלא כפיה בדברים, אם מטעם ודאי או מטעם ספק.

* ב"ה. יום א' לסדר מו"מ תשי"ג.

לידי"ן הרבנים הגאונים הגדולים המפורסמים

חברי המועצה המורחבת של הרבנות ראשית לישראל, שליט"א

שלום וברכה,

בענין חוק השיפוט הרבני - בנוגע לגירושין וכו'. לכאורה אני מציע לפני ידידנו כ"ג שליט"א כדלקמן : אני התניתני שהעונש של בית-האסורים על אי-ציות הפסק (לגט) לא יחול מאליו, לאחרי שהבי"ד הוציא פסק דין שנעשה סופי, אלא שהבי"ד שהוציא את פסק הדין, או הבי"ד הראשון או הבי"ד הגדול, הוא יצטרך להגיש תביעה לבית המשפט הממשלתי להושיב את האיש במאסר. מכיון שכך הרי ממי"נ אם באמת על פי הדין, כפי המבואר בשלחן ערוך, וכפי הכרעת האחרונים נ"ל, באותו המקרה כופין בשוטי, הרי בסדר, ואם לאו, ודאי לא יעשה ביה"ד הרבני שלא כדין להגיש תביעה כנ"ל. שמא תאמר הרי מכיון שתמיד קיימת האפשרות ההיא, ונמצא שכל אימת שיגרש יהא חשש של גט מעושה, הנה בכלל אפשר לסמוך על דעת בית דין שנשתכנעו שהוא מגרש מרצונו הטוב, אך בכל אופן אפשר לעשות העצה של הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל בשו"ת עין יצחק השני סימן ל"ג אות וא"ו וכו'. בדרך כלל, עלה ברעיוני שהרי יש כאן שני מי יימר היינו מי יימר שהבי"ד הגדול יאשר את הפסק, ואת"ל שיאשר שמא לא עד כדי כך, לפנות אל בית המשפט הממשלתי להוציאו לפועל, והנה בעצם הדבר הלא דברים שבלב אינם דברים, והוא הבעל הלא הוא אומר רוצה אני, וע"כ שזה במקום אומדנא גלויה, שמתוך המכות הוא אומר רוצה אני, משא"כ כשאין כופין אותו עדיין ואם כי אמנם מציאות אפשרית לכופו, אך ישנם תרי מי יימר, שזה מעין ס"ס, אין חוששין לדברים שבלב, וכיון שאומר רוצה אני ומבטל כל המודעות, שפיר דמי, ואמנם הוקשה לי מאלה הפוסקים ז"ל והם רבים הסוברים שפחד מהעתיד ג"כ בגדר אונס כל שיש ביד הצד שכנגד לעשות, אך חילקתי שזה רק חדא מי יימר וכאן שניים. אח"כ חיפשתי בספרי הגאון מקובנא ז"ל ומצאתי בעין יצחק השני סימן ל"ד ענף ד' שהעיר בזה ותיירך באופן אחר. וראוי לעיין ג"כ במה שהוא ז"ל אומר שם בענף ד' מסעיף קטן י"ח ואילך, יעו"ש, בענין פשרה שכל היכא שהיה ספק להבעלים בשעת עשיית הפשרה אמרינן בזה עביר אינש דזבין דינא להקנות זכותו על הספק בשביל איזה סך שלוקח עבור תביעתו, כפי שיתפשר ביניהם, וכאן אפשר ג"כ להביא לידי פשרה ועוד שהלא בכל מקום שפוסקים לגט אנו מטילים עליו מזונות, וכשנותן גט מסלקים מעליו החוב, וידוע גם שיטת הפוסקים ז"ל הסוברים שבמקבל מעות נתבטלה טענת האונס, שמא תאמר אם כן בכל אונס כך, שכשנותן גט נפטר מהמזונות המוטל עליו, י"ל שבד"א כשאומר רוצה אני מתוך המכות, משא"כ כשכל הענין אינו אלא שני מי יימר בעתיד וכנ"ל. ועוד שהרי שיטת המהרי"ק ז"ל שהפחדה, אפילו בדבר שיש בידם אינו בגדר אונס, שרש קפ"ה. יעו"ש. ועתה אם עפ"י הדין כופין אותו בשוטי הרי לא איכפת לנו כלל שהוא אונס, ואם עפ"י הדין אין כופין או שהדבר מסופק מפני מחלוקת הפוסקים ז"ל לא מסתבר כלל שיפחד באמת שהבי"ד יעשו ח"ו שלא כתורה בדבר שכזה וימסרוהו לבית המשפט הממשלתי, ואין זה אונס, ואם במקרה טעה ולא ערער בזמן ונעשה הפסק דין סופי כבר בפני הבי"ד הראשון ג"כ אין לו לפחד כ"כ, כי הבי"ד בודאי במקרה כזה, ימלכו בבי"ד הגדול, (ובזה צריך לתקן בתקנה פנימית שבמקרה כזה לא ימסרו לביה"מ הממשלתי עד שימלכו) ואם הבי"ד הגדול יפסוק להתרות בו שתוגש תביעה לביה"מ הלא ודאי שיפסקו כדין, ואם לאו אין זה אלא פחד בעלמא, ועיין בית יוסף חו"מ ר"ה, ובאע"ז קל"ד ובתניבות ר"ה ס"ק ו', ועיין סמ"ע חו"מ ר"ה ס"ק ז', וראה והבט שגאון ישראל מקובנא מצרף כ"ז לסניפים לקולא, בשו"ת עין יצחק השני סימן קל"ד, ענף ה'. בענין אונס מחמת פחד מפני העתיד ידוע מה שדחו ז"ל (ובתוכם הגרי"א ז"ל) הראיה מההוא פרידסא ששם כאילו אונס של עכשו, ששטר המשכנתא בידו, וכאילו כבשו כבר. ולסוף אין לדחות לגמרי דעת הרמב"ם ז"ל שכפיהו בישראל שלא כדין הוא גט מן התורה, ועיין בספר הישר לר"ת ז"ל שהרמב"ם אינו יחיד בדין זה. ור"ת ז"ל, כפי הרשום בזכרוני אומר שבפי כל חכמי ישראל אין בפיהם סוף סוף, הוכחה גמורה לבטל דעתו ז"ל, והנראה שמחבר השלחן ערוך ז"ל, לא ראה בזה את ספר הישר, והאחרונים אמרו כבר הרבה ישושים לדעתו ז"ל, ועיין בעונג יום טוב ובספרי הגאון מקובנא ז"ל וכו', וח"ו לדחות את דעתו הגדולה שלא לצרפה לספק, ובקונטרס לאוצר הפוסקים חלק שני הארכתי בענין כפיה, יעו"ש. וכן יעו"ש במה שהסקתי שהדבר תלוי בחכמי הדור, והם יש בידם לתקן לכופו בשוטים על דברים שלא היו כופים על כך מפי רז"ל. וע"כ לכשיסודר ענין השיפוט הרבני ב"ה נכנס בע"ה ישיבה רבתי של כל רבני ארץ ישראל ונתקן בכיוון ההוא, לפי המצב המוסרי של הדור, וד"ל, וראה בשלטי הגבורים בגיטין פ"ח שמביא שכפיה בשוטי באומרת מאיס עלי גאוני בבל הוא שתיקנוה, וכמובן זה רק בשביל בבל, שכבר הורה הרמב"ם שלא היה להם כח של בי"ד הגדול לכל ישראל, כידוע, ונהפך דין גמור, ויפתח בדורו וכו', עכ"פ לע"ע אני מציע את דעתי הדלה לקבל את הסעיף הקובע עונש מאסר על אי-ציות פסק הדין, לגרש אחרי שעברו שלשה חדשים מהיום שנעשה הפסק סופי. ובלבד שיהא מותנה כחוק שדווקא אם הבי"ד, בי"ד הגדול או בי"ד הראשון, במקרה שלא בא ערעור, (אגב אם לא בא ערעור, הרי זה מראה כרובא דרובא של המקרים שהיתה הסכמה לפסק מצד הבעל, וד"ל), תבע זאת מבית המשפט הממשלתי, וכמו שנתבאר לעיל. הפנאי לא מספיק לתקנת באריכות. אגב בכל לשון של בקשה להתפנות מכל העסקים לענין הזה ולהשיב דוקא בטלגרמה דחופה, ודווקא לבית הפרטי באופן שתגיע לי התשובה לא יאוחר מהיום השלישי בבוקר, המקום יחננו בדרך האמת למען הרמת קרן תה"ק אמן.

בידידות נאמנה וביקרא דאורייתא, יצחק אייזיק הלוי הרצוג, ראש הרבנים לישראל

נ"ב.

לסוף רצוני להעיר, שלפי הנראה אין בית האסורים בתור עונש על אי-ציות פסק, כ"כ חמור כמו שהיה בית האסורים לפני, וכש"כ שאינו כמו מכות אכזריות בשוטי, ואף אינו דומה לנידוי, שזה היה מנודה גם לשמים, כמובן ידוע, וזה היה כפיה הרבה יותר חמורה ממאסר כנ"ל היום ונראה שהמאסר הוא דומה להרחקה של רבינו תם ז"ל, ומובן שמה שכתוב בחוק חמש שנים אינו אלא במקרה יוצא מן הרגיל, וברגיל יפחיתו השופטים הרבה מזה.

הנה אם ספק מעין זה קיים שמא יחייבו בפס"ד גירושין כשאינו חייב כלל, לכאורה בר מחוק העונשין הממשלתית קיים חשש רציני לפסול את הגט מטעם שנתנו בטעות. כמש"כ העונג יו"ט ס"י קס"ח (דף רמ"ד), שהוצאת פס"ד זה המחייבת את הבעל שלא היה רוצה קודם לכן לגרש, הוא בגדר דבשב"ל הגלויים לכל אדם, שמטעם שאינו רוצה להיות עברין הוא מגרש וה"ז גרושין בטעות.

אלא שע"י החוק יש חשש נוסף של טעות במדת חומר חיובו לגרש, וזה יתכן בשני אופנים: אם לפי החוק יצטרכו ביה"ד לפרט גם את מדת חומר חיובו ויכתבו שיש בו חובת כפיה בשוטים או מאסר, וזה יהיה בטעות שהוא אינו חייב אליבא דאמת אלא בכפיה בדברים. ואם לפי החוק לא יצטרכו לכתוב על מדת החומר בשלב הראשון, יתכן שהבעל מספק יחשוש שמא הוא בדין אלה שכופין בשוטים ומאסר ומתוך חשש ופחד זה יגרש.

ב.

והנה אם יהיה מפורש בפס"ד דין כפיה בשוטים והוא אינו מחויב, לכאורה ברור שהגט פסול. שהרי אפילו לשיטת המהרי"ק שהפחדה אין זה אונס, הרי זה רק בהפחדה של אנס, שיודע העושה שהוא שלא כדין, בזה שייך לומר עביד אינש דגזים ולא עביד. משא"כ בניד"ד שהפסק יצא ע"י ביה"ד והם חושבים שהדין כן משו"מ יעלה על דעתו שאין זה אלא הפחדה בעלמא, הרי הוצאת פס"ד לפועל הם מעשים בכל יום.

מאי אית לך למימר? - הרי יש לו זכות ערעור. התינח אם יערער אבל אם לא ינצל זכות זו, הרי אז שוב הוא מוכרח. והנחה זו שמה שלא ערער הא גופא מוכיח שמשלים ומסכים לגרש, זו אינה ברורה כלל, שלפעמים קרובות הרי זה מפני שחושב שודאי ביה"ד העליון לא ישנה מה שכבר ביררו ופסקו ביה"ד בשלב הראשון, ולמה לו להפסיד עוד זמן וכסף לבטלה, ומטעם זה יש לפקפק טובא בשני מי יימר שהמציא מעכטר"ה, בפרט ספק הראשון שמא אינו מחויב לגרש כלל הוא ספק רחוק מאד בעיני בני"א, שהרי יודע הבעל שגם ביה"ד הראשון לאו קטלי קניא נינהו ויש להם נסיון וידיעה בטיב גיטין ומשו"מ יהיה לו ספק וס"ד שבי"ד העליון יבטלו הדבר. אין סברא זו שייכא אלא בב"ד של ערכאות שכל הדיון שלהם בצורה שטחית ולא נחתו לעומקא והעו"ד המשכיל יותר, להציע את הדברים מקבל פס"ד כרצונו, שם יתכן להטיל תקוות על ביה"ד העליון. משא"כ בב"ד ישראל, שחזקה על ביה"ד שחקרו ודרשו, בני אדם אין מחזיקין אותם בטועים ולא יתלו כלל בהני תרי מי יימר.

ויש מקום לעיין כי יש כאן לפסול גם מטעם סברתו של העו"מ הנ"ל שהוא גט בטעות. לפ"מ שכי מעכטר"ה בקונטרסו באוצה"פ ח"ב (ויובא עוד להלן בע"ה), שהני שאין בהם דין כפיה אלא בדברים הוא גדר חיוב לצאת ידי שמים, שהוא איסור קל, והם פסקו שמחויב בעישוי בשוטים שחיובו גדול ומסור בידי אדם א"כ יש לומר שנתרצה רק משום שאינו רוצה להיות רשע שדינו מסור לבי"ד, ואילו זה לא היה מסכים כלל. וכן יש ללמוד מהתוס' סנהדרין עב. (ד"ה לא קבלינהו) שאעפ"י שמחויבים להחזיר בדי"ש כיון שהם לא החזירו אלא משום שטעו וחשבו שהם חייבים בדיני אדם ה"ז בגדר נתינה בטעות. וא"כ ה"ה כאן.

היוצא מזה שאם קיים חשש שמא ביה"ד ראשון טעה ויחייב כפיה כשאין בו דין זה, וחשש זה הרי ודאי קיים ועצם קיומו של ביה"ד לערעורים יוכיח, יש מקום גדול לפקפק מצד גט מעושה אם ינסחו את הפס"ד הראשון בצורה ברורה.

ג.

אכן אם לא תהיה חובת ניסוח מפורש על צורת חיובו של הבעל לגרש בשלב הראשון של המשפט, אלא שנבא לחשוש מזה גופא שהבעל יפחד שמא הוא מאלה שישתמשו נגדו באמצעי כפיה, בזה שפיר יש מקום להני תרי מי יימר, שהרי אין זה ברור בלל מתוך הפס"ד שישתמשו נגדו בכפיה. ויכולים לתקן בשלב ב' דהיינו ההודעה על כפיה נתנת לו רק אחרי שבי"ד ימלכו בב"ד הגדול. שאז אין כבר החשש של פס"ד בטעות. אולם אין הדבר ברור כ"כ להני דעות המחשיבים הפחדת האנס לאונס שניד"ד שונה כ"כ משם, כי הרי גם שם אינו אלא ספק ומ"מ סוברים שהוא בגדר גט מעושה שלא כדין. ומע"כ הדרי"ג עצמו הרגיש בזה אלא שכותב לצרף כסניף דעת הרמב"ם שגם אם כפיהו ישראל שלא כדין הוא גט מה"ת. אבל נקודה זו לענ"ד יש לפקפק בה. וכמדומה אני שמע"כ הדרי"ג שליט"א לשיטתו אזיל שמפרש דברי הרמב"ם גם כשעישוהו כמזיד שלא כדין. דאילו לפי הלח"מ שהוא רק אם ביה"ד טעו בדבר. א"כ רק כשנתן הגט מטעם פס"ד זה שייך לומר גמר ומגרש כי מצוה קעביד לפ"מ שטעו (שהרי כך יתפרש לפי הלח"מ אליבא דרמב"ם מ"ש בגמרא ב"ב מצוה לשמוע דברי חכמים, היינו אעפ"י שטעו). משא"כ בניד"ד שבי"ד לא טעו כלל ולא כתבו שמחויב, אלא שהוא מחמת חשש שמא יש עליו דין כפי במאסר מקדים ונותן הגט, בזה ל"ש הסברא גמר ומקנה שהרי יודע הוא ג"כ שיתכן שאינו חייב ואינו מקיים בזה שום מצוה כלל. בפרט אם ננקוט שקיים הספק הראשון דמי יימר שמא אינו מחויב כלל וב"ד טעו וזה יכול להתברר ע"י ערעור, אלא שחושש להפסד זמן וממון או ענין אחר כיו"ב, ומ"מ אין ברור לו ומצוה קעביד וה"ז בגדר תליוהו ויהיב.

איברא דמעכטר"ה שליט"א דחה דברי הלח"מ ודאי לה ממשי"כ הרמב"ם כגון שטעו ביה"ד של ישראל או שהיו **הדיוטות**. ופי' שהדיוטות שנוקט הרמב"ם הוא בהכרח הדיוטות ממש דהיינו בורים וע"ה, שאינם יודעין כלום בטיב גיטין שאל"כ מה חלקם הרמב"ם בתרתי, שהרי הטעות כך היא יכולה להיות מצויה אצל סמוכים כשם שהיא מצופה אצל גדולי תורה שלא נסתמכו מחמת סבה חצונית.

אולם לענ"ד פשטות הגמרא ודאי מוכחה כהלח"מ, שהרי לא נמקו בגמרא (ב"ב מ"ח) להכשיר גט מעושה אלא בזה שמצוה לשמוע דברי חכמים, וזה יכול להתפרש לפי הרמב"ם לכה"פ כשהיה פס"ד כהלכה אלא שבי"ד טעו, שמ"מ אנו מצווים ועומדים לשמוע בקול הוראתם ואפי' אומרים על שמאל שהוא ימין וכו', אולם מה מקום לראות מצוה לשמוע אם כופים אותו בורים וע"ה או ביה"ד שעשו מעשה רשע וכפיהו במזיד כשיודעים שאין הדין נותן שיכפיהו. ומ"מ מעכטר"ה שם שסובר הרמב"ם שיש לאדם מישראל גורמים נפשיים וחלוק אצלו עישוי שלא כדין ע"י אחיו מעישוי שלא כדין ע"י עכו"ם", דבר זה אינו בגמרא, ופשטותה מוכחת ההיפך וכנ"ל.

אכן מה שנקט הרמב"ם "או שהיו הדיוטות", נ"ל שדבר גדול בא להשמיענו ולעולם המדובר על בית-דין הדיוטות במונח המקובל של מלה זו בעניינים אלה, וכפי שהובאה גם בסוגיא דידן בגיטין אצל רב יוסף ואביי, אלא שהרי אמרו שכל עיקר דין הכפיה לא נמסר אלא לבי"ד מומחין ואנן אין לנו סמכות זו אלא מכוח שליחותיהו קעבדינן. אי"כ יש מקום לומר דעד כאן לא עברין שליחותיהו אלא אם עושין כדן אבל אם טעו בדן, הרי צריך שיהיה לנו דין שליח שטעה שבטלה שליחותו דלתקוני שדרוהו ולא לעוותי וכמו לענין אונאה (ח"מ סי' רכ"ז סעיף ל'), וממילא ל"ש כלל המצוה לשמוע דברי חכמים. וכיו"ב כ' התומים בביאור פסק הרמב"ם בשנים שדנו אין דינם דין. ולזה משמיענו הרמב"ם דלענינו לא אמרין כן אלא הואיל ורצו לעשות כדן הוה שליח דקמאי גם לענין טעותם. ומ"מ דברי הלח"מ ביסוד פ"י הרמב"ם שהוא רק בטעו אבל לא בהזידו במקומם הם עומדים.

ועל הראשונות אני חוזר, כי המי יימר קמא הוא ג"כ מפוקפק מאד, כי משו"מ יעלה על הדעת שבי"ד הראשון טעה וחיבהו לגרש שלא כדן כיון שבקיאים בהלכות אלו ומתעסקים בהם תדיר. ולא נשאר אלא המי יימר השני דשמא אינו מחויב כפי' בשוטים, אבל ספק זה הרי ודאי דומה לאונס דהפחדה מאנס, שחוששים לראותו כמעושה שלא כדן.

ע"כ אם תעמוד הברירה לבחור בין הדרך הראשונה שבי"ד בשלב א' יהיו מחויבים לנסח במפורש את צורת חיובו של הבעל אם הוא רק בדברים או ע"י כפיה ממש לבין הדרך השני'. דהיינו להשאיר את שאלת הכפיה פתוחה, נלעני"ד שיש לבחור את הדרך הראשונה. ואחרי שידעו בי"ד את האחריות הגדולה המוטלת עליהם לא יוציאו מתח"י אלא דבר מתוקן, ולא יחייבו כפיה בשוטים ומאסר אלא אי"כ יהא הדבר ברור ללא כל צל ספק, ומספק ימנעו. ואם באים אנו לחשוש לבי"ד טועים, הרי חשש זה ממילא קיים, אם יחייבו מי שאינו מחויב לגרש וכנ"ל באות א', גם אם לא יבא חוק המאסר קיים. כמו כן קיים גם עד עכשו החשש אם בי"ד יגידו לו שמחויב מצד דיני ישראל לגרש וחיובו בדיני אדם ע"י כפיה בשוטים ומאסר וכיו"ב אלא שאין לנו כח לזה, והוא אינו בדן כפיה בשוטים מצד החשש שהעלינו באות ב' הנ"ל. אלא שיש לסמוך על ביה"ד שידעו את אשר לפניהם וידקדקו שלא להכשל ח"ו בחשש אי"א לעלמא.

ד.

אכן לעני"ד יש דרך מרווחת יותר שהצעת החוק הנידון אינה נוגדת כלל צורות של חיוב גירושין שלא והיה וגם אם אין לו אלא דין כפיה בדברים אפשר וראוי להשתמש בחוק זה של עונש על בזיון בי"ד. ונבאר הדברים.

הנה מעכתי"ה חקר בקונטרסו באוצה"פ במהות חיובי הכפיה והגבולות שקבעו חכמים בדבר שיש שכופים בשוטים ויש שרק בדברים. ומסיק שכל דין הכפ"י הוא מדרבנן וה"ז משום "שבמקום שאמרו חכמים לכפות, ה"ז בתור מצוה שעליו לקיימה וכבר נכללה במצות "ועשית הישר והטוב". וחלוקי הדינים שיש מהם שכופים ממש ויש שהוא רק בדברים כ' שהוא עפ"י מה שמצינו הגדרים בעניינים שבאדל"ח שיש מהם שאין חיובם אלא לצי"ש. ומדדו חכמים לפי מדת העול וכו'.

הנחתו היסודית שכל דין הכפיה הוא רק מדרבנן ודאי שהוא מוכח מלשון הגמרא שנקטו בזה מצוה לשמוע ד"ח, אלא שלא הבנתי לנכון הכונה במש"כ שזה כלול במ"ש ועשית הישר והטוב, אם הכונה שע"י חוזר הדבר להיות של תורה, כי חכמים פירשו כונת התורה על מקרה מעין זה, אי"כ לשון הגמרא עדיין קשה, ובפשוטו נראה שבאמת אין כאן משום לתא דאורייתא, כי חיוב גרושין הוא מצד מדת סדום ובזה כתבו התוס' ב"ק כ': (ד"ה הא), שאין כופין אותו אלא שאין נזקקין לגבות עפ"י תביעתו. אלא שבני"ד מצאו חכמים לנכון לתבוע ממנו לגרשה והוא מחויב לשמוע בדבריהם, והכפיה היא לא על עצם החיוב שחכמים חייבוהו לגרש אלא על החיוב המוטל על כל אחד מישראל **לשמוע** דברי חכמים בכל מקום שעושים לסייג או לתקון העולם כמבואר בר"מ פ"א מממרים. ומדויק הלשון משום "מצוה לשמוע ד"ח", כי אין החיוב ישר על הגרושין אלא למלא מה שחכמים אומרים לו. וה"ז דומה למה שהביא הבי" (סי' קל"ד) כשאבא אמר לו לגרש והם כפאוהו שימלא מה שאמר לו אבא, כיון שאמר דבר ראוי ההגון יש לו בזה חובת כיבוד, והכפיה היא בדן. שו"ר ברדב"י (אלף רכת) שכי' וז"ל... דבשלמא בעל פולפוס וחבריו ירדו חכמים לסוף דעת כל הנשים ואינן יכולות לסבול. לפיכך הפקיעו חכמים קידושיה ע"י הגט.

אלא שלפ"י צריך ביאור מה שמוצאים אלה שאין עליהם דין כפיה אלא בדברים, ולכאורה מכיון שחכמים חייבוהו לגרש והוא מצווה לשמוע דבריהם אמאי לא יתכן לכופו בשוטים. והנה מעכתי"ר כ' שבהני אין אלא חיוב לצי"ש. אך לפ"י קשה דברי התוס' ב"ב מ"ח (ד"ה דב"ת), שעכו"ם שעשיה באלה שיש בהם דין עישוי הוי עישוי שלא כדן וע"כ אין זה גט, ומה דמיון זה לזה, והרי באלה שאינם בני עישוי, ואפילו אלה שיש בהם עישוי בדברים, הרי זה לפי הנ"ל רק חיוב ביד"ש ואין מקום לבי"ד לכופו, שלא רצתה תורה למסור דינו לאנשים, משא"כ כאן שמחויב הוא גם בדיני אדם. בפרט קשה שם המשך דבריהם שכתבו שהתרצן דייק מהמקשן דס"ל כרב משרשיא שאלי"כ מאי מקשה מעכו"ם שעשיה שהרי זה תליוהו ויהיב, ומה הוכחה היא הרי יתכן **שהמקשן** עכ"פ מחלק בין הא לתליוהו ויהיב, כיון שכאן מחויב ועומד הוא.

ה.

הן אמת שגם בל"ז גוף דברי התוס' מוקשה מאד וכבר עמדו בזה האחרונים הגריא"ל זצ"ל (באר יצחק סי' י', א') ובסי' עונ"י (סי' הנ"ל), איך בכלל אפשר להשוות אנס עכו"ם כשיש על הבעל דין כפיה לתליוהו ויהיב, הרי החיוב לגרשה עושה אותו בגדר זבין ומה איכפת לן שהכפיה היא שלא כדן הרי בכל תליוהו וזבין הכפיה היא שלא כדן ומ"מ אמרו שגמר ומקנה. עוד הקשו למה צריך בישראל דין שליחותיהו, הרי קעביד איסורא בזה שאינו מגרשה, ולמה לא יהא על כל ישראל חובה, ולכה"פ רשות להפרישו מאיסור.

וראיתי באו"ש (פ"ד מממרים), שבאמת הרשות נתונה ביד כל איש מישראל לרדות ולהכות בכדי לקיים מצוה כל עוד שיתכן שפעולה זאת תועיל "והא דהוזכר בי"ד גבי גיטין וכו' נראה לן דזה דוקא במילי דבעי שיהיה מדעתו

ורצונו, ורק כיון שכופין אותו כדין כשיאמר רוצה אני תו הוי מדעתו ולא הוי מעושה, בזה דוקא עיי מומחין או שלוחים דידהו, הא עיי הדיוטות אין זה רק עישוי ולא הוי רצון, ואף דקיי"ל כרב הונא דתליוהו וזבין זביני זביני כתבו רבנן בתוס' כיון דלאו בני עישוי נינהו תו הוי שלא כדין והוי תליוהו ויהיב דלא הוי מידי". ולבסוף מסיים "וזה נראה נכון והסבר אמיתי אם כי הרב בקצות ובמשובב לא כן ידבר", עכ"ל. מה שכתב שרק בי"ד הם בדין עישוי נראה שהוא עפיי"מ שמסיק המנ"ח (מצוה ח') שאעפ"י שכל ישראל יכולים להפריש מאיסורא במכות אין זה אלא **רשות**, משא"כ בי"ד שבהם נתרבה במסי' ר"ה מ"ועשית" שיש עליהם אזהרה לעשות לקיום מצוות.

אולם עדיין דבריו בלתי מובנים לענ"ד, למה יהא בזה דין תליוהו ויהיב הרי הוא באמת מחויב מצד הדין ועד כאן לא אמרו בתוס' דבריהם אלא בעכו"ם שהכפיה עצמה היא לכה"פ באיסור וגם בזה כבר תמהו עליהם האחרונים וכנ"ל. ועיי בבאר יצחק שביאר שכל שנוקקה לעכו"ם קנסוה ושוב לא יכפוהו בי"ד כלל וירד כל דין הכפיה ממנה וזה שייך רק במקום שהכפיה עצמה לפחות היתה באיסור אבל ישראל הכופה לעשות מצוה שהרשות היא בידו עיי ובדין כופהו, ואף הוא מחויב ועומד לגרשה א"כ למה אין כאן הדין של תליוהו וזבין, הרי החיוב לגרש עושה זאת לזביני כפי הסבר התוס' שם לעיל?

1.

ע"כ נראים יותר דברי הקצות במשובב, שלכוף בקוי"ע כגון לישב בסוכה אין רשות לשום איש מישראל רק לבי"ד או לשליחיהם, ע"כ אי מישראל שעשה הרי זה שלא כדין ממש כדין עכו"ם. אולם עיקר הדברים עדיין אינו מיושב כי תירוצו של הבאר יצחק הנ"ל הוא דחוק מאד.

והנלענ"ד בכל זה, שחז"ל כשקבעו שרצונם שיגרש קבעו יחד עם זה גם את **הצורה** המדויקת של רצונם כיצד דבר זה יוצא לפועל, והרי זה **לעיקובא** לעצם רצונם שיגרש. ובמקום שקבעו חכמים דין כפיה בדברים לא רצו אלא שיגרשוין אלה יוצאו לפועל רק לכל היותר בכפית דברים, ואם צריך להשתמש באמצעים יותר חריפים בצורה זו לא רצו כלל שהגרשוין הללו יוצאו לפועל, ועיי גם כשנקטו נגדו אמצעים אלה והוא גרש עיי לא קיים כלל רצון החכמים שאמרי לו לגרש, כי בדרך זו לא אמרו ולא מיקרי שקיים מצותם. ולפיי"ז נאמר שחובת הגירושין שהטילו עליו היא לעולם חיוב גמור ולא מסוג חובה לציי"ש, ועיי מותר לקרא לו עברין ומ"מ אין לכופו יותר כי קיום שעיי כפיה לא יהא בו משום קיום המצוה שחכמים הטילו עליו כלל. למה זה דומה, לאב שהטיל משהו על בנו לעשות, אבל התנה גם על האופן שיעשה זאת, שאם עשה באופן אחר ברור שלא קיים המצוה כלל.

ולפיי"ז מובן מאד למה בגט מעושה עיי עכו"ם פסול, וכן בישראל אם לא מצד שליחותיהו כיון שאלה אין להם רשות לכוף, הנכרי מצד החשש שמא תתלה עצמה בעכו"ם והישראל משום שלא נמסר דין הכפיה בקוי"ע אלא לבי"ד וכנ"ל לפי הקצות, עיי לא נתמלא עיי כפיה זו רצון חכמים שיגרש, כי בדרך זו לא רצו כלל שיגרש וממילא לייש לומר שיחולו הגירושין מטעם תליוהו וזבין כי זה שייך רק אם עיי הוא מקיים המצוה, אבל מכיון שכנ"ל באופן זה לא רצו שיגרש נמצא שלא קיים כלל ציווים עיי, ועיי ה"נ באמת רק תליוהו ויהיב.

כלל הדברים אין עליו חובת גירושין אלא חובה למלא ולקיים דברי חכמים אלא שהוא ממלא זאת עיי הגירושים אולם דוקא אם עושה כפי שהם רצו אבל אם עושה עיי אופן שלא רצו, אינו נקרא ממלא המצוה לשמוע דברי חכמים כלל, ועיי אין כאן תליוהו וזבין. ובזה ניתן גם לבאר כונת האוי"ש (עיי משי"כ בזה בסימן י"א בהלכות קואליציה).

2.

היוצא מדברינו שלענין עצם רצון חכמים שיגרש אין חילוק בין זה שכופים במילי לזה שכופים בשוטים וזה וזה עברינים הם, כי חכמים חייבום לגרש ולא רק מגדר חיוב בדיי"ש. אלא שצורת הכפיה שנקבעה לו היא אחרת,

והנה מוצאים אנו שני מיני חיוב בעובר על דרבנן לענין מכת מרדות, כמו שביאר הר"ן פ' נערה שנתפתתה וכן התוס' בנזיר חיוב אי **טרם** שעשה, והוא מגדר אמצעי **כפיה** בכדי שיעשה, ומ"מ זו אין לה שיעור ככל דרכי כפיי על של תורה, וחיוב ב' **לאחר** המעשה בתור **עונש** וזה שעורו קבוע ויותר קל מאשר עובר על לאו דאורייתא, וכן שייך גם בזה חבישה בבית האסורים וכמשי"כ הריב"ש סי' תפ"ד על סמך הגמרא מו"ק.

והנה עד כאן לא מציינו חילוק בין הני שכופים בשוטים להני שכופין במילי הוא רק לענין המכת מרדות שבא בתור **אמצעי כפיה** להבא, שאין להם שיעור וכנ"ל עד שיעשה מה שאומרים לו, שבזה קבעו חכמים גבולות וסייגים שלא בכולם כופים בשוטים בלי שעור. אבל במה שנוגע לענין המ"מ מצד העונש שמטילים עליו על שעבר מפני שלא קיים דבריהם בזה אין מקום לחלק ביניהם כיון שעבר על דבריהם והחציף עליהם והרי הוא עברין, ודינו במ"מ או בכל מה שיבא במקום זה, שהרי החציף פניו והעזי שלא לשמוע דברי חכמים. כיון שלפי הנ"ל גם זה שאין כופים בשוטים אין עצם חיוב הגירושין שלו קלוש יותר והמצוה לשמוע דברי חכמים היתה קיימת אצלו במלואה והוא לא קיים אותה, ויש לו עיי דין עברין וחיוב מ"מ.

ולפיי"ז נראה שמה שהזהירו בתוס' שאין לכפות בשוטים אלא לזה שחייבוהו חכמים בפירוש הוא רק על מכות בשוטים בדרך שאין להם שיעור עד שיתרצה לגרש. אבל לא דברו כלל על מ"מ בתור עונש לאחר שעבר על דבריהם ובשיעור שיש לו קצבה, שיש בידו לקבל המכות ולא לגרש ומ"מ נפטר ושוב לא נכוף אותו.

ואם נפשך לומר - מ"מ אתה כופהו בזה כיון שידוע שעיי שלא ישמע יענישוהו ונקטי' בכובסי' וכו'. ולחלק בין גובה העונש קשה, כי עונש של חמש שנות מאסר אפילו בתנאים קלים לעונש גדול ודאי יחשב, והוא הרי לא ידע שמא ינקטו נגדו בכל חומר הדין. אולם כבר מציינו כיו"ב בתשובות הר"ש בר צמח שהובאו ביתה יוסף (סי' קל"ד), שפי' הירוש' במה שכופין לשלם הכתובה אין זה עישוי שלא כדין כיון שמחויב לשלם ובדין מעשין אותו עיי אעפ"י

שע"ז הוא מתרצה לגרש, אין זה עישוי שלא כדין. משא"כ אילו היו מטילים עליו חובה שאין הוא חייב בה, והוא בכדי להוריד את האונס מעל עצמו יגרשנה הוא עישוי שלא כדין דנקטי בכובסי וכו', הרי לנו מזה שגם אונס עקיפין מיקרי אונס. אולם זהו רק אם באותו ענין שמאנסים אותו עליו באופן ישר הוא שלא כדין, אבל אם באותו ענין הוא כדין, למרות שהוא מגרשה מחמת האונס הזה ואין עליו דין כפיה מצד הגרושין, זה נקרא שכדין מעשין. וה"נ בניד"ד, הרי מה שמטילים עליו העונש משום שלא נשמע לדברי חכמים בדין מטילים עליו, וממילא מה שהוא בוחר לגרש בכדי להמלט מהעונש שיחול עליו אם לא ישמע דבריהם, אין זה עישוי שלא כדין, והרי זה כמי שיש עליו דין כפיה בשוטים והוא מפחד מזה מקדים ומגרש שהוא גט מעליא בגדר תליוהו וזבין.

ומעתה נלענ"ד שחוק זה העומד להתקבל שיהיה בגדר עונש ולא אמצעי כפיה וניתן על בזיון ב"ד ובשיעור קצוב, חוק זה ראוי והגון הוא להעניש הבעל שנתחייב לגרש עפ"י ב"ד והוא החציף פניו ולא קיום מצותם. ובאופן זה שהעונש יהיה בלי הבדל בין על אלה שתחלת חיובם היה מדין כפיה בשוטים ובין על אלה שתחלת חיובם היה רק ע"י עישוי בדברים, הרי ממילא לא יהיו אצלו שום ספיקות שודאי יבא עליו העונש ואם יתרצה מחמת זה לגרש הוי ריצויו ריצויו וברצון מגרש ואין כאן שום חשש של גט מעושה כלל וכלל. והנלענ"ד כתבתי.

סימן כ : בענין הצעת החוק של כפיה לחליצה

כתב מע"כ הדר"ג שליט"א: אם נסכים לזה שזה יחשב עון פלילי שעונשו מאסר אם היבם "מקבל או מנסה לקבל או להשיג וכו' חלף מתן חליצה וכו' " יצא מזה שאם ניסה פעם לדבר ע"ד התפשרות בנידון כסף וכו' כבר תהא עליו אימת מאסר ויהא כבר מוכרח לחלוץ. וכו' מסתבר שאם הסכים לחלוץ אחרי אשר כבר חטא כני"ל אזי יפטר מהעונש על יסוד "חטא ראשון", ויאמרו לו תחלוץ ותפטר מהעונש על העבירה ההיא ובמצב כזה י"ל שזה כבר לא חליצה מעושת שעונש המאסר הוא על עבירה פלילית אחרת וכאדם שהושב בביה"ס בשביל קנס וכדומה, ובאים אליו קרובי האשה ואומרים אם אתה תתן גט לאשתך אנו נשלם בעדך הקנס. עכ"ל.

לענ"ד עיקר הדברים צריכים לטוב על הנקודה אם עצם החוק המטיל קנס עליו עבור תביעתו איזה פיצוי כספי בשביל מתן החליצה הוא חוק הגון או לא. כי אם נחליט שהחוק אינו הגון ובדין יש לו רשות לתבוע איזה שהוא פיצוי, כי אז סברתו של מעכתי"ה שמדמה זאת למי שהושב במאסר עבור איזה עון והקרובים מציעים לשלם הקנס וכו' נראית מפוקפקת מאד לענ"ד. כי שם לא הם ולא האשה שהטילו עליו הקנס ולא בתביעתה של האשה הוטל עליו, והם אינם אלא מציעים להוריד אותו ממנו ואז הרי זה ודאי ככל אונס דנפשי שבמכירה שגמר ומקנה, כיון שלא האשה שהביאה עליו את האונס הזה. משא"כ בניד"ד שכל העונש לא בא עליו אלא ע"י תביעתה ובגללה הוא שאסרוהו, ובכה"ג הרי אפילו אילו לא היו מזכירים מתחלה את הענין של החליצה אלא הוא עצמו מציע בכדי להציל עצמו מאונסו שמוכן לחלוץ ג"כ כתב הרשב"ץ שהובא בב"י אה"ע סי' קל"ד, שאם האונס היה עליו שלא כדין "אם כפיהו שלא כדין בדבר אחר ומתוך אותה כפ"י גרש אפשר דהוי גט מעושה האי דנקטי בכובסי דלישבקי לגלימי הוי וצ"ע". מכל שכן בניד"ד שכל העונש הוא ממש עבור זה שאינו חולץ וכשחולץ עוזבים אותו לחפשי שזה אונס ממש והוי חליצה מעושה.

הנה לפי תקנת הקהלות ואפילו לפי דברי ערוך השולחן שציין מע"כ הדר"ג שליט"א יוצא שתביעתו אינה בלתי הוגנת, עכ"פ בגבולות מסוימים, וממילא החוק הוא אונס בעלמא, וא"כ יש בענין חשש גדול של חליצה מעושה.

תשובה על מכתבו של מרן הגרי"ה הרצוג זצ"ל לחברי המועצה המורחבת של הרה"ר מיום ה' מו"מ תשי"ג הכולל הערותיו לחוק שהוצע בכנסת בדבר כפיה למתן חליצה. וזה נוסח ההצעה:

איש יהודי החייב במתן חליצה לאלמנת אחיו הן אם נתבע לכך, והן אם עדיין לא נתבע לכך, והוא מקבל או מנסה לקבל או להשיג לעצמו או לכל אדם אחר כל נכס או טובת הנאה שהם חלף מתן חליצה לאלמנת אחיו או חלף הסכמתו לתת חליצה, יאשם בעוון ודינו מאסר שש שנים. על הצעה זו העיר מרן זצ"ל כדלקמן: הנה מצד אחד אנחנו כל רבני א"י שבמסגרת הרבנות הראשית לישראל כבר תיקנו באספה רבתי, זה מספר שנים. כידוע, שלא להרשות יבום. אלא עפ"י היתר מיוחד (לפי המסיבות), של הרבנות הראשית לישראל. מאידך גיסא הואיל ומחלוקת היא מה קודם יבום או חליצה, שמתוך כך שאין אנו נותנים להם להתיבם, הוא מפסיד את כל העזבון של האח המת שהיה לוקח אם היה מייבם, לפיכך ניתקנו תקנות בקהילות שיקבל חצי הנכסים כשיחלוץ, כדי להמנע מלכוף על החליצה, והכל מבואר בסימן קס"ה, ובמהרש"ל בים של שלמה פרק החולץ סימן י"ח, מאריך בזה, יעוי"ש, והגאון ערוך השלחן בסוף קס"ה כתב "אמנם במדינתנו ובזמננו לא שמענו מעולם שיתנהגו עפ"י תקנות אלו, אלא מתפשרין כפי היכלת וכו', רק עיקר הדבר שהבי"ד מחוייבים להשתדל שהיבם יפטרנה בחליצה". הסעיף הנ"ל שבחוק דורש ישוב הדעת. אם נסכים לזה שזה יחשב עון פלילי שעונשו מאסר אם היבם "מקבל או מנסה לקבל או להשיג וכו' חלף מתן חליצה או חלף הסכמתו לתת חליצה", יצא מזה שאם ניסה פעם לדבר ע"ד התפשרות בנידון כסף וכו', כבר תהא עליו אימת מאסר, ויהא כבר מוכרח לחלוץ. מאידך גיסא זה ימנע עיגון, שיפחד אפילו לדבר על כסף כמובן, ולא יבוא לידי כך שיצטרך לירא מפני מאסר. ושיבדאו בשקר עליו, אין לחשוש. סוף דבר צ"ע. מסתבר שאם הסכים לחלוץ אחרי אשר חטא כני"ל, אזי יפטר מהעונש על העבירה ההיא. ובמצב כזה י"ל שזה כבר לא חליצה מעושת, שעונש המאסר הוא על עבירה פלילית אחרת. וכאדם שהושב בבית הסוהר בשביל קנס וכדומה. ובאים אליו קרובי האשה ואומרים אם אתה תתן גט לאשתך אנו נשלם בעדך את הקנס.

סוף דבר שהענין צ"ע.

מוכרח שתשובה כ"ג תבוא במברק דחוף לביתי לא יאוחר מיום ב' הבעל"ט לפני הצהריים. היא, כמובן, יכולה להיות שלילית, חיובית, או בצורה של דרישה להרחבת הזמן, כדי לתת תשובה.

בברכת התורה והארץ וביקרא דאורייתא,

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ראש הרבנים לישראל

